PAN HALIPPA, MEMORIALIST ȘI PUBLICIST LITERAR

https://doi.org/10.52673/18570461.21.1-60.13
CZU: 821.135.1(478).09(092)

Doctor habilitat în filologie, profesor universitar **Alexandru BURLACU**
E-mail: alexburlacu1@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3424-1588
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

PAN HALIPPA, MEMORIALIST AND LITERARY PUBLICIST

Summary. In this article the author examines the memorialism and literary publishing of Pan Halippa (01.08.1883 – 30.04.1979), poet and publicist. Subjective narratives in the intimate diary, memories, autobiography, the chronicle of life, letters, even the steps before the courts are made not to tell his life, but to justify the need for an important fact related to his destiny, to the vagaries of history. Programme articles, studies, conferences, reviews, written over three periods in totally different social-political contexts (tsarist empire, interwar Romania and communist regime), require a differentiated reception, always related to the nuances of one or another cultural event or phenomenon.

Keywords: Pan Halippa, memorialist, literary publicist, cultural regionalism.

Rezumat. În acest articol autorul examinează memorialistica și publicistica literară ale lui Pan Halippa (01.08.1883 – 30.04.1979), poet și publicist. Narațiunile subiective din jurnalul intim, amintirile, autobiografia, cronica vieții, scrisorile, chiar și demersurile în fața instanțelor sunt făcute nu pentru a-și povesti viața, ci pentru a justifica necesitatea unui fapt important legat de destinul său, de capriciile istoriei. Articolele-program, studiile, conferințele, recenziile, redactate pe parcursul a trei perioade în contexte social-politice total diferite (imperiul țarist, România interbelică și regimul comunist), necesită o receptare diferențiată, mereu raportată la nuanțele unui sau altui eveniment sau fenomen cultural.

Cuvinte-cheie: Pan Halippa, memorialist, publicist literar, regionalism cultural.

TRIBUN SOCIAL

Pan HALIPPA (01.08.1883–30.04.1979), om politic, poet și publicist chiar din anii studenției și-a asumat datoria morală de a deștepta „neamul basarabean”. Ca tribun social, manifestă o conștiință hotărât constructivă, afirmându-se drept important „fruntaș al Unirii”, întemeietor al mai multor instituții culturale, un adevărat apostol al Basarabiei. În *Precuvântare* la *Pilde și povețe* (Chișinău, 1908), unul dintre primele manuale editate în limba română până la Marea Unire, tânărul student al Universității din Iași (semnând cu pseudonimul P. Cubolteanu) prefigurează un început de adevărat program de culturalizare: „Dragi copii basarabeni, pui din neamul romanesc! Luați cărticica în mană și cetiți! Destul cât ați fost orbi din pricina neștiinței de carte… Ți-a venit vremea și ție, moldovene, să te gândești: cum stai, cum trăiești și pe care drumuri trebuie să apuci în viață?... Prin această carte mică, pe care v-o punem în mană, noi vă chemăm pe voi, moldoveni din întreaga Basarabie, spre lumina științei, spre unire, spre dreptate, spre deplina deșteptare”.

În publicistica literară a lui Halippa contează mai mult mesajul transmis direct, în limbaj accesibil; altfel spus, interesează în special *ce* spune decât *cum* spune publicistul, pentru că locul argumentației, pusă în valoare de un stil și o limbă aleasă, îl iau îndemnurile, evocarea stărilor deplorabile, de regulă, raportate la realitățile deznaționalizării/rusificării, amintind retorica lamentațiilor noastre tradiționale. Printre temele publicisticii militante e, înainte de toate, problema limbii, problema identității naționale: „Noi, moldovenii din Basarabia, suntem de naționalitate românească, adică suntem din neamul românesc, care alcătuiește un popor numeros de vreo 15 milioane de suflete, ce locuiește pe întinderea mare de pământ dintre râurile Tisa, Nistru și Dunărea și Marea Neagră. Sângele, care curge în vinele noastre, este daco-roman, adică al vechilor daci și romani, cu o mică amestecătură de sânge al altor neamuri, care au trecut prin părțile noastre sau cu care noi am venit în atingere în cursul veacurilor. Și sângele, și limba, și trecutul și interesele de azi și de mâine – într-un cuvânt, totul, ne deosebește de neamurile care ne înconjoară, ceea ce dovedește că națiа noastră are menirea ei deosebită pe pământ. Astfel fiind, noi trebuie să ne înțelegem cât mai bine menirea noastră și să ne punem pe înfăptuirea visurilor noastre naționale cât mai degrabă. Din nefericire,

BDD-A32008 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:02:08 UTC)

în sânul neamului nostru nu-și prea dau seama de lucrul acesta. Păturile de sus ale neamului moldovenesc arată o nepricepere vădită în ceea ce privește menirea lor națională, iar păturile de jos rămân chiar nepăsătoare față de întrebarea de ce neam sunt și trebuie să fie. Această stare de lucruri este foarte primejdioasă pentru neamul nostru, căci pune în cumpănă chiar însăși ființa lui pe pământ" (*Despre naționalitate*. „Cuvânt Moldovenesc", nr. 2 (212), 8 februarie 1917).

Narațiunile subiective din jurnalul intim, amintirile, autobiografia, cronica vieții, scrisorile, chiar și demersurile în fața instanțelor sunt făcute nu pentru a-și povesti viața, ci pentru a justifica necesitatea unui fapt important legat de destinul său, de capriciile istoriei. Articolele-program, studiile, conferințele, recenziile, redactate pe parcursul a trei perioade în contexte social-politice total diferite (imperiul țarist, România interbelică și regimul comunist), necesită o receptare diferențiată, mereu raportată la nuanțele unui sau altui eveniment sau fenomen cultural.

Pan Halippa renunță la o carieră universitară, se întoarce la Chișinău hotărât să contribuie la „înflorirea sufletului românesc basarabean". Prima experiență politică o are la gazeta „Basarabia" (mai 1906 – martie 1907), sistată după ce publică imnul regal *Deșteaptă-te, române!*. Orientarea dată e reluată, pe foarte scurt timp, de „Viața Basarabiei" (aprilie 1907 – mai 1907), continuată la „Cuvânt Moldovenesc", revistă lunară de literatură și știință practică (mai 1913–1917), editată sub conducerea lui N. Alexandri, S. Murafa, Pan. Halippa, care, tipărită cu caractere chirilice, este, în cadrul politicii de rusificare, una dintre puținele concesii făcute de autoritățile țariste mișcării intelectuale din ținut. Literatura de la „Cuvânt Moldovenesc", de orientare iluministă sau sămănătoristă, constituie în climatul epocii de la începutul secolului al XX-lea nu numai o candelă în întuneric, dar, fără teama de a exagera, și o adevărată minune spirituală într-o Sahară literară chiar în centrul Europei.

Programul revistei, întocmit de Halippa, este eminamente unul de iluminare spirituală: „Urmărim gânduri curate. Vrem să dăm moldovenilor din Basarabia în fiecare lună câte o carte moldovenească mică, însă cu cunoștințe cât se poate mai multe, din care cititorii să poată trage cât mai numeroase foloase sufletești și trupești. Socotim cuvântul moldovenesc tipărit drept unul din cele mai bune mijloace pentru deșteptarea moldovenilor din Basarabia, care zac în întunericul neștiinței, și de aceea nu râvnim de la cititori un alt nume decât acela de slujitori ai cuvântului moldovenesc tipărit. Și fiindcă adevărul și binele obștesc sunt cele mai înalte datorii ale scriitorilor, ne vom sili să fim la înălțimea acestor datorii. Nevoile moldovenilor sunt nenumărate; și dacă am fi vrut să ne îngrijim de toate, nu ne-ar fi ajuns nici vreme, nici putere. Suntem însetați de lumina științei; târgurile și orașele noastre au uitat că în țara aceasta sunt mii de sate, ce se prăpădesc în întuneric, neprimind niciun cuvânt de mângâiere și de îmbărbătare de la târguri, care – dragă Doamne – sunt leagănul luminii și al tuturor cunoștințelor. Moldovenii cei învățați în școli, înainte ruseși, au uitat că au marea datorie de a împărți cunoștințele lor cu cei rămași în neștiință; mai mult decât atâta: moldovenii cei învățați în școli ruseși au uitat limba părinților și nu știu să vorbească cu moldovenii noștri de la țară în limba strămoșească (…) Toate acestea le-am spus pentru a arăta cititorilor noștri câtă însemnătate ar avea pentru țara noastră cărticelele lunare ale <<Cuvântului Moldovenesc>>. Aici, în cărticelele acestea, doritorii de lumina cunoștinței vor găsi scrieri despre nevoile lor obștești, despre istoria neamului lor și vor putea să se adape din cugetarea celor mai mari scriitori. În cărticelele noastre se vor tipări scrieri privitoare la lege și la viața sufletească a omului, care scrieri sunt menite să sădească în mintea cititorilor gânduri mai înalte, iar în inima lor porniri și simțiri mai frumoase și mai omenești. Alături de aceste scrieri menite a mulțumi foamea sufletească a moldovenilor cititori, <<Cuvânt Moldovenesc>> nu vrea să uite că omul pe lângă suflet, mai are și un trup, de care trebuie să știe cum să se îngrijească".

IDEOLOG AL REGIONALISMULUI CULTURAL

Pan Halippa se impune ca ideolog al regionalismului cultural, argumentat și promovat programatic de revista „Viața Basarabiei", al cărei director fondator și colaborator activ a fost din ianuarie 1932 până în iulie 1944. Resurecția tradiționalismului pe paginile revistei își află explicația în încercarea de stăvilire a fenomenelor eurocentriste din literatura și cultura română. Se știe că izolarea e un factor ambiental decisiv al oricărui tradiționalism. E o idee la modă în Franța (Charles Maurras), în Germania (Oswald Spengler), în Spania (Miguel de Unamuno), în Rusia (Nikolai Berdiaev) etc. În România tradiționalismul interbelic, foarte variat în esența sa de la un teoretician la altul, argumentează din diferite perspective câteva idei comune privind autenticitatea culturii, spiritul ei autohton, corelația dintre cultură și civilizație, vechimea poporului român, substratul lui latin sau trac ș.a. Noul tradiționalism mai este pentru unii români și o probă de supraviețuire spirituală în avalanșa transformărilor radicale ce modifică specificul național în sensul artificializării.

BDD-A32008 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:02:08 UTC)

Pan Halippa manifestă un exces de zel în reviviscența regionalismului cultural, concepție totuși anacronică față de spiritul literaturii interbelice, chiar dacă sensul acestei mișcări în Basarabia, atât de mult întârziată în schimbarea culturală, era unul pozitiv. Odată cu aceasta, în planul contribuției literare, a exigenței față de expresie, regionalismul se reducea deseori la un cod de reprezentări poetice vetuste, la un tip de țăran primitiv, la predilecția pentru un stil arhaizant sau dialectal etc.

În contextul anilor '30 revista „Viața Basarabiei" este o tribună care, mai întâi de toate, propagă cu perseverență spiritul autohton. Mai mult, caracterul și tendințele mișcării literare sunt adeseori violent contradictorii, însă din primii ani de existență revista imprimă programatic și impune cu autoritate centrelor culturale – Chișinău, Bălți, Bolgrad, Cetatea Albă – tradiționalismul, una dintre direcțiile fundamentale ale spiritualității române. Specificul tradiționalismului basarabean în deceniile trei și patru este afirmat mai cu seamă prin valorificarea ambițioasă a trecutului cu ineditul local în toate formele de viață. Tradiționalismul în literatură nu a fost unul refractar. Oscilațiile revistei între tradiționalism și occidentalism decurg dintr-o pornire formativă a spiritualității locale, evoluează constant în consonanță cu necesitățile imanente ale ținutului. Deși abundă în poliloghii doctrinare și manifestă pe alocuri un eclectism dezarmant, revista creează totuși o atmosferă propice tinerelor talente, favorizând, printre multe altele, fondarea *Societății Scriitorilor Basarabeni*.

Programul revistei „Viața Basarabiei", expus de Halippa în primul ei număr, anul 1932, implică *reconsiderarea valorilor trecutului, a moștenirii clasice, anume prin prisma regionalismului cultural*. Cu alte cuvinte, revista, în toată diversitatea ei de orientări, a avut, în condițiile democratismului autentic, un ideal, o prestanță și o conduită care au stimulat noi energii creatoare, au impulsionat puternic mișcarea literară. În raport cu zeci de efemeride editoriale, care de cele mai multe ori doar își anunțau apariția, „Viața Basarabiei" nu numai că a supraviețuit, ci a schimbat radical climatul literar. Ea a vrut și a impus *spiritul autohtonismului, însă al unui autohtonism deschis, receptiv, asimilator*. Revista a fost inaugurată în urma unui proces îndelungat de determinare a unor atitudini ideologice și aspirații colective care se precizau mereu, în funcție de circumstanțele sociale și de evoluția conștiinței artistice naționale. Pornind de la necesitățile reale și presante ale vieții, „Viața Basarabiei" încearcă să reînvie tradițiile vechii reviste „Cuvânt Moldovenesc".

Reluând după paisprezece ani deviza acesteia din urmă – *Cunoașteți adevărul și adevărul vă va slobozi* –, Pan Halippa menționa: „... Nici astăzi nu suntem deplini stăpâni pe libertatea noastră, că și astăzi ni se mai tăgăduiește dreptul la viață, că și astăzi suntem robiți atâtor nevoi, atâtor dureri și unui întuneric mare, care nu s-a risipit deocamdată nici sub razele culturii naționale". Această afirmație este o expresie foarte elocventă a unei mentalități de sorginte autohtonă ce a marcat profilul revistei de la primul ei număr până la ultimul. Programul revistei revendica explorarea multilaterală a următoarelor obiective: „1) desțelenirea paraginii trecutului de robie, care mai persistă în unele privințe în Basarabia; 2) dezvăluirea și înfățișarea sufletului românesc basarabean în ceața vremurilor apuse și în splendoarea luminii de astăzi; 3) cercetarea pământului Basarabiei din punct de vedere geografic și etnografic; 4) îndrumarea fiilor Basarabiei pe căile românismului și ale statului național român; 5) crearea de legături sufletești între locuitorii Basarabiei fără deosebire de naționalitate și religie; 6) cimentarea legăturilor între românii din tot cuprinsul României Mari și cei în afară de hotarele ei politice; 7) urmărirea mersului instituțiilor de cultură spirituală și materială în Basarabia și chiar în Țara întreagă, în măsura în care înregistrarea faptelor poate ajuta aducerea de lumină în problemele basarabene; 8) dezbaterea nevoilor economice ale Basarabiei; 9) revista presei care tratează chestiuni obștești, ce privesc și regiunea noastră; 10) împărtășirea cititorului uitat și izolat pe meleagurile basarabene la problemele de cultură generală și de civilizație umană, care frământă capete, popoare, universul întreg; 11) orice alte probleme și chestiuni, care în cursul muncii vor fi găsite că răspund scopurilor Asociației <<Cuvânt Moldovenesc>> și revistei <<Viața Basarabiei>>". Scopul principal al revistei stă în afirmarea spiritului local, a creatorului operei de artă. Dar, în exaltarea originii elementului creator, autohtonismul revistei admitea și promovarea celor „care prin viața lor de până acum au dovedit că s-au identificat cu provincia noastră" [1, p. 2-3].

Autohtonism înseamnă nu numai explorarea problemelor locale, dar și exprimarea fondului arhetipal al scriitorului. Conceptul de autohtonism este echivalat cu cel al regionalismului, care, după M. Cimpoi, a fost „punctul forte și totodată slab al revistei basarabene" [2, p. 96]. În acest context se profilează mai evident programul „Vieții Basarabiei", care vrea să afirme nu numai dreptul unei noi generații de a fi cunoscută și luată în seamă, ci și aportul literaturii basarabene în tezaurul general al culturii naționale. Revista avea siguranța că anume „comoara sufletului moldovenesc basarabean va fi o surpriză pentru mulți și va străluci neasemuit, nealterat și în armonie cu toată creațiunea națională". Prin glorificarea trecutului, „Viața Basara-

BDD-A32008 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:02:08 UTC)

biei" se înscrie în linia idealului susținut de „Gândirea", ideal ce a fost preluat odinioară de la „Sămănătorul". Dar unui trecut idilic atemporal, însușit de sămănătoriști, „Viața Basarabiei" îi opune un *trecut istoric din antichitatea tracică și romanică până în vremurile mai noi*. Deșteleneirea „paraginii trecutului de robie" e propusă nu pentru o zgândărire a rănilor sângerânde la capătul celor 106 ani de închisoare țaristă, ci pentru a conștientiza o stare națională, o Golgotă a spiritului național, și pentru a accentua întârzierea în atâtea domenii ale vieții sociale, când un popor poartă pecetea primitivității, cu care, de altfel, sunt pecetluiți țăranii din tot cuprinsul sud-estic european.

Necesitatea regionalismului cultural e argumentată de Halippa pe intenții bune, dar cu pretenții exagerate. Dincolo de anumite reminiscențe din teoria lui Hippolyte Taine, în aceste afirmații se întrevede o fundamentare a factorilor regionalismului literar, care reclamă neapărat filosofia țăranului. De altfel, în confuzia ideologică generală drept călăuză servesc literatura populară și filosofia țăranului cu orânduiala firii veșnice, cu adâncirea firească a lucrurilor simple și, pe deasupra, cu principiile unei morale avansate. „Cuvintele dlui M. Sadoveanu, se confesează publicistul, au fost pe vremuri, pentru mine, mai mult decât un elogiu: ele m-au încurajat să rămân mereu la postul de datorie scriitorească până astăzi, îndemnându-mă să stărui în pregătirea condițiilor necesare pentru dezvoltarea liberă a energiei capacității moldovenilor basarabeni pe toate tărâmurile vieții. De aceea paginile <<Vieții Basarabiei>> au fost și vor fi și de aici înainte loc de întâlnire pentru toți acei care vor să deștelenească pârloaga basarabeană, unde vor răsări și vor înflori odată și odată florile gândirii și simțirii românești basarabene. Cu aceste gânduri pornim noul an de activitate în cadrul revistei noastre <<Viața Basarabiei>> și, ca încheiere, facem apel la toată lumea gânditoare să se pună mai temeinic pe munca de împărtășire a moldovenilor noștri basarabeni la cultura generală omenească și la cultura noastră națională românească. Să nu se uite că avem de parcurs un drum foarte lung pentru a putea să ne socotim și noi printre popoarele luminate. Personal, care sunt în stare să fac o comparație între ceea ce avem și ceea ce era cu 30 de ani în urmă, am curajul să afirm că, în fond, noi n-am realizat cine știe ce progrese în timpul acesta. Țărănimea noastră rămâne tot săracă, tot neștiutoare de carte, tot neorganizată economicește și deci tot în imposibilitate de a face pași siguri pe calea progresului general. Așadar, avem un câmp vast de muncă. Să ne facem datoria, chiar dacă hula neînțelegerilor sau adversarilor s-ar transforma în răcnete și amenințări de asasinat" [3, p. 6].

Țăranul și literatura, alcătuind o premisă a faimosului poporanism, promovat de „Viața Românească", stau pe paginile revistei, de obicei, la baza mai multor judecăți estetice, fie acestea în schițe, eseuri, recenzii sau conferințe consacrate regionalismului: „Personal, afirmă Pan Halippa, nu-mi este rușine și declar că sunt regionalist. Aceasta însă nu m-a împiedicat niciodată să râvnesc o viață întreagă la închegarea statului românesc, iar astăzi să-mi pun toate puterile mele modeste în slujba consolidării și desăvârșirii neamului și a patriei întregite" (*Regionalismul*. Conferință ținută la deschiderea Universității Populare din Chișinău. Ziarul „Viața Basarabiei", an V, nr. 1144, 30 noiembrie 1938). Dar, din păcate, un neajuns general al publicisticii lui Halippa rămâne opunerea excesivă și inutilă a literaturii spiritului autohton „literaturii de la centru".

CONTINUATOR AL SPIRITULUI ROMÂNESC ÎN BASARABIA

Pentru a înțelege mai bine particularitățile fenomenului literar basarabean este necesar să revenim la publicistica literară a lui Halippa centrată pe continuitatea spiritului românesc în Basarabia, pe tipologia scriitorului născut/identificat în/cu provincia. Mihai Cimpoi în *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia* identifică trei tipologii ale scriitorului din stânga Prutului: „... Regimul sufletesc al literatorului basarabean este unul paradoxal, îmbinând tipul **naiv**, corespunzător unui **homo naturalis** (sau **homo folcloricus** în plan artistic), cu tipul paroxistic al **exilatului** care se află mereu într-o situație-limită..." Cel de al „treilea tip frecvent: acela al unui **homo naturaliter christianus**, care se impune odată cu poezia mesianică a lui Alexie Mateevici, se configurează pregnant în poezia de inspirație religioasă a lui Ion Buzdugan, Pan Halippa, Magda Isanos..." [2, p. 12]. Oricât de paradoxal ar fi, aceste trei tipologii ale literaților basarabeni le încorporează în sine Pan Halippa, care, pe parcursul întregii sale activități, scriind despre alții, se scrie pe sine atât în portretele despre Alexie Mateevici, Tudose Roman, Simion Murafa, Sergiu Victor Cujbă, Nicolae N. Alexandri, Axentie Frunză, Vasile Lașcu, Gheorghe Bezviconi etc., cât și în studiile despre „exilații" la Chișinău, la Odessa, peste Nistru sau Prut.

Publicistul insistă pe destinul vitreg al scriitorului de la marginea românismului, apelând la metoda biografică (*Bogdan Petriceicu Hasdeu, Pe urmele lui B.P. Hasdeu, Alexie Mateevici, Sergiu Victor Cujbă, Constantin Stere și Basarabia, Nicolae Iorga și Basarabia* etc.), la modă la noi în anii '20–'30, comparativ-istorică (*Legături vechi între Ardeal și Basarabia, Prinosul*

BDD-A32008 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:02:08 UTC)

Basarabiei în literatura românească, Nistrul în literatura română), impresionistă (la analizele pe text). Între speciile preferate ale demersului critic se evidențiază conferințele, studiile și evocările. Astfel, spre exemplu, într-o recenzie la versurile lui Tudose Roman, criticul și ideologul literar în devenire nota cu explicațiile de rigoare: „Pentru cultura generală românească, aceste versuri, firește, nu înseamnă nimic. Dar pentru începutul culturii românești în Basarabia noastră ele vor fi una din primele trepte, care vor avea darul să urce masele populare la un nivel cultural superior celui de astăzi. Din punctul acesta privită, broșura de versuri a dlui T. Roman prezintă o mângâiere pentru noi, care așteptăm cu atâta răbdare să vedem un început cultural moldovenesc în Basarabia, pornit de la mai mulți și susținut cu mai multă tărie. Și totuși această mângâiere e prea mica, ca să ne facă să uităm durerea cea mare, că noi, moldovenii din Basarabia, n-avem măcar o singură foaie moldovenească, în care să se oglindească viața noastră cu necazurile și dorințele noastre și-n care cărturarii noștri să-și poată așterne ideile și sentimentele lor" [4, p. 134-135].

În portrete literare, Halippa etalează, cu perseverența unui fan al provinciei, necesitatea cunoașterii trecutului literar, cultul pentru continuitatea românismului în spațiul pruto-nistrean: „Pentru trezirea Basarabiei din somnolență, ar fi trebuit să se creeze chiar un cult al eroului ei, marele basarabean B.P. Hasdeu", care „a vorbit doar pentru Basarabia încă atunci când provincia noastră era cu gura închisă de pumnul regimului țarist. B.P. Hasdeu a fost un creator în atâtea domenii încât astăzi este prenumărat printre marii enciclopediști ai României, alături de Dimitrie Cantemir, Ion Heliade Rădulescu, Mihai Eminescu, Nicolae Iorga și alții. Și noi, basarabenii, mai ales, trebuie să cunoaștem opera de creație a lui B.P. Hasdeu, pentru că în ea se oglindește ceva din spiritualitatea noastră", ca în final să îndemne: „Pe muncă deci, cu marele și genialul B.P. Hasdeu în frunte, pentru adâncirea brazdei românești în Basarabia" [5, p. 12].

O altă datorie a publicistului e să combată ideologia comunistă în problema Basarabiei. Marginalele pe paginile unei reviste de la Moscova copleșesc prin logica argumentelor și talentul de a exprima ideile și sentimentele într-o formă pronunțat personală: „Una din temele de predilecție ale *Basarabiei Roșii* este că românii sunt niște ocupanți ai provinciei noastre, că ar face bine să părăsească Basarabia de bună voie căci altfel, vorba becisnicului: *ie-l de pe mine, că-l ucid*. Spre marea neplăcere a bieților scribi de la *Basarabia Roșie* trebuie sa le spunem că puterile armate ale statului nostru în Basarabia sunt trup din trupul basarabenilor băștinași, sunt națiunea însăși înarmată și ca atare nu poate să-și părăsească patria și teritoriul național, cum au făcut-o o mână de rătăciți care astăzi fluieră a pagubă pe la Moscova sau aiurea. Adevărații fii ai Basarabiei n-au părăsit-o nici sub turci, nici sub ruși și cu atât mai puțin o pot face acum, când și-au dobândit un stat național cu toate așezămintele ocrotitoare de viață națională. De paisprezece ani fiii Basarabiei fac serviciul militar în armata națională: de paisprezece ani rezerviștii basarabeni stau încorporați în unitățile militare naționale. Astăzi toată această lume românească, pădure deasă de baionete naționale într-un eventual război, nu poate fi invitată așa de elegant să-și părăsească vatra, ogoarele, patria. Acei domni de la *Basarabia Roșie*, care sunt cu adevărat emigranți din provincia noastră, n-au decât să-și aducă aminte hotărârile congreselor țărănești basarabene în vara anului 1917: acele hotărâri au fost clare și le-au priceput și haimanalele moscovite care dezertase de pe Frontul Român, în sensul că țărănimea basarabeană nu vrea să împartă pământul provinciei cu nimeni, că ea vrea sa-1 stăpânească singură, fără a se întovărăși chiar cu bolșevicii. Și cei de la *Basarabia Roșie* să nu uite că lucrurile acestea se hotărau în 1917, când țărănimea basarabeană era dezarmată și se mai afla sub farmecul puterii Marei Rusii scăpată de sub jugul țarilor. Astăzi, când țărănimea basarabeană face a cincea sau a șasea parte din armata românească, va îngădui ea ca alții să fie stăpâni pe vatra ei din străbuni? Și mai ales va îngădui ea ca acei stăpâni să fie niște pârpălagi aduși de vânt? Asta s-o creadă d.d. Șmidt, Boceacer, Dembo și alți surtucari fără patrie și obraz..." [6, p. 63-64].

Memorialistica lui Pan Halippa de la timpul trăirii la timpul amintirii contrastează flagrant cu publicistica rău contorsionistă a celor pe care i-a promovat sau i-a avut ca model. Dincolo de lucrurile mai puțin știute despre „apostolul Unirii" (Iurie Colesnic) [7], prezentate de Ion Constantin și Ion Negrei [8], există episoade puțin cunoscute, dar bine scoase în evidență de memoriile lui Halippa în ultimii ani ai vieții sale, rămase în arhiva scriitorului. Citățm aproape la întâmplare dintr-o pledoarie *pro domo sua*: „… Totuși am căutat să-mi fac datoria. Pornisem bine de la începutul revoluției și participasem cu scrisul și cu vorba spusă la congresele preoților, învățătorilor, cooperatorilor, țăranilor, militarilor și la toate ședințele comitetelor de organizare a acestor congrese și a partidului moldovenesc. Reprezentam în chip firesc doleanțele moldovenilor la adunările județene, orășenești și ale provinciei întregi, – pe care adunări le convocau organele de autoadministrație locală. Luam contact cu toate partidele politice socialiste și progresiste. Congresul provincial al sfaturilor populare m-a ales deputat și m-a trimis la Petrograd la primul congres general al

BDD-A32008 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:02:08 UTC)

sfaturilor. Participasem la manifestații mărețe ale moldovenilor la Chișinău, Bălți, Soroca, Tighina, Odessa, Tiraspol și am avut delegație și la Kiev, deci mă duceam la Petrograd încărcat cu mandate precise: pentru organizarea învățământului în limba maternă a elevilor, pentru organizarea sfaturilor populare a județelor, a orașelor și satelor și a provinciei întregi și mai ales pentru reforma agrară și toate celelalte preocupări politico-economice. În capitala Rusiei am luat contact cu guvernul Kerenski și i-am pus problema pregătirilor necesare pentru naționalizarea învățământului, pentru ca anul școlar 1917–1918 să-l facem în limba elevilor. Se cerea să ne pregătim manuale și cadre școlare, dar lucrul acesta nu putea fi realizat în două-trei luni. Am cerut deci aprobarea să colaborăm cu România pe frontul cultural, cum colaboram pe cel militar. Kerenski însă s-a opus, spunând că chestiunea aceasta se va soluționa numai în Constituanta Rusiei. I-am răspuns, că noi moldovenii nu putem aștepta, ca Adunarea Constituantă să ne deie școală moldovenească. Această școală trebuie să se facă de îndată cu puterile locale ale Moldovei noastre, iar dacă Petrogradul se opune, noi vom adânci revoluția cum ne dictează conștiința națională și interesul politic. Și dacă n-am găsit o înțelegere din partea guvernului, am luat contact cu Troțki și Lenin și ei au dat formula: procedați cum vă dictează conștiința și interesul politic, dar hotărârea s-o ieie Sfatul Țării. Noi așa am și procedat și prin Congresul militar și țărănesc ne-am organizat Sfatul Țării, în care au intrat reprezentanți de la organizațiile politice, administrative, economice și culturale, după principiul național, proporțional cu numărul statistic al populației Basarabiei. Toată lumea socialistă și progresistă a primit acest principiu, afară de moșieri, și Sfatul Țării s-a deschis la 21 Noiembrie 1917. Ca președinte a fost ales Ion Inculeț, eu ca vicepreședinte, iar Ion Buzdugan ca prim-secretar. La 2 Decembrie 1917 Sfatul Țării a proclamat Basarabia ca Republică Autonomă Moldovenească. La 24 Ianuarie 1918 s-a proclamat independența Republicii. Aceste hotărâri, precum și chestiunea armatei române pentru apărarea Basarabiei de anarhie s-au luat cu unanimitatea de voturi a Sfatului, iar actul unirii de la 27 Martie 1918 s-a votat cu 86 de voturi pentru și 3 contra. Reforma agrară s-a votat la 27 Noiembrie 1918. Primul președinte al Sfatului Țării a fost înlocuit prin C. Stere, după ce Ion Inculeț a intrat în guvernul central de la Iași și București, iar în sesiunea de toamnă am fost ales eu și sub președinția mea s-a votat reforma agrară și s-a renunțat la condițiile de autonomie a Unirii: aceasta s-a făcut în legătură cu actele de unire de la Cernăuți pentru Bucovina și de la Alba-Iulia pentru Ardeal și în urma decretării votului universal pentru parlament și pentru consiliile județene, orășenești și sătești din toată Țara Românească. La adunările de la Cernăuți și Alba-Iulia eu am participat ca delegat al Basarabiei și asta a fost cea mai mare bucurie în viața mea, căci am văzut cu ochii mei împlinirea visului poporului român de a fi unit într-o Românie Mare, liberă și independentă" [9, p.] (Pan Halippa, *Amintiri* din 1.I.1973). Toate aceste spicuiri sunt fragmente din manuscrisul unui volum în curs de elaborare la o editură prestigioasă preocupată de valorificarea patrimoniului cultural.

Atât publicistica literară, cât și poezia lui Pan Halippa constituie partea cea mai puțin cunoscută, în prezent, de marele public. E creația unui scriitor care s-a identificat totalmente cu destinul Basarabiei, iar sensul acestei opere trebuie căutat/găsit în contextul său cultural, istoric și literar.

BIBLIOGRAFIE

1. Halippa Pan. Un cuvânt înainte. În: Viața Basarabiei, 1932, nr. 1, p. 1-6.
2. Cimpoi M. O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia. București: Editura Fundației Culturale Române, Ediția a III-a revăzută și adăugită, 2002. 431 p.
3. Halippa Pan. Un cuvânt înainte. În: Viața Basarabiei, 1937, nr. 1-2, p. 1-10.
4. Halippa Pan. O broșură de poezii a dlui T. Roman. În: Viața Românească, 1912, nr. 3, p. 131-135.
5. Halippa Pan. Bogdan Petriceicu Hasdeu. În: Viața Basarabiei, 1939, nr. 11-12, p. 1-17.
6. P. C.(ubolteanu). Recenzie. În: Viața Basarabiei, 1932, nr. 2, p. 63-64.
7. Colesnic Iu. Pantelimon Halippa: Apostolul Unirii. Chișinău: Ulysse, 2006. 139 p.
8. Constantin I., Negrei I. Pantelimon Halippa, apostol al Basarabiei. Studii. Documente. Materiale. Chișinău: Notograf Prim, 2013. 736 p.
9. Halippa Pan. O scurtă cronică a vieții mele. În: Pan Halippa. Publicistică. Proiect, prefață, selecția și îngrijirea textului, bibliografie, fotoarhivă de Iurie Colesnic. Chișinău: Editura Museum & Editura Fundației Culturale Române, 2010, p. III-XVIII. O copie a manuscrisului acestor memorii, datată 01-01. 1973, se păstrează la Casa Cărții „Mitropolit Petru Movilă" din Chișinău.

BDD-A32008 © 2021 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:02:08 UTC)